

Prosper

En doldis från småstaden på landet

När jag flyttade tillbaka till Sverige efter ett och ett halvt decennium i solen hamnade jag i Västervik för att vara med och dra igång VÄSTERVIK DYKPARK. Den småländska staden i Tjusts skärgård med ett oslagbart koncept för bra vrakdykning; en rik maritim historia och bräckt vatten. Detta gör att många båtar har sjunkit genom åren utan att vare sig tidens tand eller skeppsmask har förstört vraket. Ett av de vrak jag kommit att dyka mest på är skonerten Prosper och det förbryllade mig hur lite av historien om vraket som fanns att hitta. Jag som är van att ge utförliga briefingar med bra skisser av dykplatser i allmänhet och vrak i synnerhet ville ha mer att berätta om Prosper. Därför satte jag igång att leta efter mer information och vad som kom fram ur dammiga arkiv var en ur flera synkunker förunderlig historia.

Fördelen med välkända vrak är att det finns mycket information att hitta vilket, om man är historiskt intresserad, gör dyket på vraket betydligt mer givande. Informationen om Prosper har länge varit, om än lätt att hitta, ganska sparsam och i flera fall inkonsekvent. Till exempel har olika datum för förlisningen cirkulerat. Det som funnits tillgängligt har i princip varit dykplatsbeskrivningar på hemsidor för dykklubbar och dykcenter som arrangerar utfärder till vraket och mest bestått av utdrag ur den lokala tidningen från tiden av förlisningen. Det som saknats har varit till exempel uppgifter om när och var fartyget byggdes och hennes verksamhet fram till den ödesdigra dagen 25 november 1865 då hon förläste i Spåresund strax utanför Västervik.

Undersökningar hos Lloyd's i London gav inte mycket. Det enda som kom fram där var en rapport om ett besök i Shields upon Tyne vilket är en kuststad vid mynningen av floden Tyne i England cirka 8 kilometer nedströms Newcastle upon Tyne. *"This was a report in Lloyd's list of October 3 1865 stating that the Prosper, under Captain Hagblom had arrived in Shields on October 2 from Westerwik"*. Men som Valerie Hart på arkivet vid Guildhall Library skriver *"It is not unusual at this date to find no entry for foreign vessels in Lloyd's register from this period."* Dock är ju det här datumet och platsen intressant eftersom det är tänkbart att det kan ha varit en del av fartygets sista resa vilken enligt uppgifter gått från Newcastle.

Då hade Mats Hemström, som är Arkivarie och Slottsarkivarie på Riksarkivet, lite mer att erbjuda. Han skickade fotokopior på originalhandlingarna som behandlade dels registreringen av bygget av skutan, dels registrering av ombygge och godkännande av namnbyte. Nu är ju det här skrivet med snirkliga 1800-talsbokstäver så för att tyda dessa på ett någorlunda korrekt sett tog jag hjälp av Håkan "Tappe" Karlsson vid Klub Maritim i Västervik som är duktig i ämnet.

Prosper byggdes enligt *Kongl. Maj:ts och Rikets Commerce Collegium* vid Lotsholmen i Börskils socken i Stockholms län för Pehr Alongsen. Bygget utfördes på Slätön som ligger i *sjö- och handelsstaden* Östhammar av bönderna Mats Ersson och Olof Ersson enligt metoden "furu på klink" och gick av stapeln som Carolina Charlotta 27 mars 1844. Hon mättes upp till 74 44/100 svåra läster.

Svåra läster eller *skeppsläster* som det också kallades var måttenheten i vilket skeppets kapacitet räknades och kapaciteten i last och passagerare benämndes *dräktighet*. Bruttodräktighet, vilket avser gods baserades på skeppets totala inneslutna volym i kubikmeter. Nettodräktighet avser den totala kapaciteten där passagerarkapaciteten räknades in. Fram till 1865 användes *skeppsläster* också som viktenhet för att beskriva den vikt som krävdes för att "trycka ner" ett skepp från "lossvattenlinjen" till "lastvattenlinjen". Mätssystemet ändrades år 1865 till *Nyläster* vilket var det året som Prosper sjönk och därför aldrig fick åtnjuta en uppmätning enligt det nya systemet. En *skeppsläst* motsvarade 2448 kilo.

Enligt fribrev No 141 1853 hos *Kongl. Maj:ts och Rikets Högcoff: Commerce Collegium* övertar Riddaren och Brukspatronen Jonas Jakob "Johan" Tillberg på Falsterbo äganderätten till skonerten Carolina Charlotta den 26 juli 1853 vilket också registreras vid Westerwicks Rådhusrätt den 3 april 1854. Det är nu historien om den här skutan börjar bli riktigt intressant. Tydligt nöjer sig Tillberg vare sig med namnet, storleken eller ens byggmetoden av sin nyinförskaffade skonert utan bestämmer sig för att göra vissa drastiska ändringar. Sommaren 1857 låter han Skeppsbyggmästaren C. F. Berglund förlänga skrovet med 15.8 fot så hon blir uppmätt till 83 97/100 svåra läster. Därtill konverteras hon från klink till krael, något som får anses vara ett enormt projekt. När allt detta var gjort och skonerten i stort sett var en helt ny båt får hon, med *Commerce Collegiums* goda minne också sitt nya namn Prosper.

*"Skonerten Prosper, förut kallad Carolina Charlotta, innevarande år blifvit för Herr Brukspatronen och Riddaren J. Tillberg på Falsterbo och med intressenters räkning förbyggd här i staden af godt ek och furuwirke på krael.
Betygar Westerwik Råstad den 8 de Juli 1857."*

Skepparna har kommit och gått sedan hon byggdes men den som skulle styra Prosper in mot Västervik den ödestigra dagen för hennes förlisning var *Sjökaptenen af andra Klassen Carl Anders Högbom* som enligt fribrev utfärdat av *Westerwicks Rådhus* övertar positionen som kapten 20 april 1863.

Sista resan:

I oktober anländer Prosper med Kapten Carl Anders Högbom vid rodret enligt Lloyd's rapport således till Shields upon Tyne. Detta stämmer bra med att hon den 5 november 1865 ska ha lämnat Newcastle med ballast, destinationen är Utö där man skulle lasta järnmalm. Familjen Tillberg ägde och drev Falsterbo Bruk 27 kilometer sydväst om Västervik från 1842 i tre generationer - Johan, Herman och Knut - tills det på 1930-talet såldes till staten. Förutom

järnhanteringen drev bruket bränneri, mjölkvarnar och sågar så det förefaller inte helt otänkbart att man skulle hämta malm till det egna bruket.

Resan ska ha gått bra men när man seglar uppför svenska ostkusten den 25 november tar vinden i och när Prosper passerar Ölands Norra Udde blåser en styv västlig kuling. På öarna i Tjust skärgård var det gott om så kallade sjökrogar där sjöfarare kunde kasta ankar och söka skydd från vädret så det verkar inte helt orimligt att det är just därför Kapten Hagblom beslutar att man ska ta vägen genom Spåresund mot Västervik. Lotsen skickar ut en roddbåt för att möta upp men har svårigheter att komma ombord eftersom Prosper fortfarande, i det smala inloppet till sundet, går för fulla segel trots den starka vinden. Västerviks Tidning rapporterar senare *"Kustserganten Treutiger tillika med kustvakten Thorngren och kustroddaren Jaen Nilsson begåvo sig i en mindre båt ut på Lindödjupet för att preja ett inkommande fartyg, förenämnde skonert; Med anledning af hård och ojämn västlig vind och svårigheten för fartyget att dreja bi, kom ingen bevakning ombord, utan åtföljde i båten fartyget på avstånd till Spårösund."*

Besättningen på skutan ombeds reva segel men detta ignoreras av okänd anledning vilket får till följd att skonerten brakar in i den branta berghällen nedanför tullstationen där hon drar upp ett stort hål i skrovet som så omsorgsfullt bytts från klink till cravel åtta år tidigare. Efter kollisionen med klipporna vrider vinden Prosper 180 grader så att hon nu med aktern först driver genom Spåresund. Efter att ha törnat emot den västra sidan kommer hon sedan att sätta sig hårt fast i den norra änden av sundet. Där kommer kustroddaren Jaen Nilsson äntligen ifatt med lotsens lilla eka och lägger sig på lovart sida om den nödställda. Besättningen lyckas trots den starka vinden och vågorna rädda sig ur den nu hopplöst sargade skonerten över till lotsens roddbåt men i samma ögonblick som alla är i säkerhet tar vinden tag i Prosper's sönderlitna segel och får henne att kantra. Detta gör att en stor svallvåg sköljer både Prosper's besättning och tulltjänstemännen ur lotsbåten. I villervallan lyckas de flesta rädda sig genom att klänga fast vid bramtoppen (masten till de översta seglet på råriggade fartyg), omkringflytande gods och vrakdelar men när man räddat sig upp på klipporna märker man att kustroddare Jaen Nilsson saknas. Han hittas senare livlös och insnärjd i riggen, vid det så kallade stängvantet, på bara någon meters djup. Därmed blir Jaen Nilsson det enda dödsoffret vid Prosper's förlisning vilket kan anses tragiskt spefullt eftersom han inte ens tillhörde hennes besättning utan var där för att hjälpa till.

Om vad som hände efter haveriet med Riddare och Brukspatron Jonas Jakob "Johan" Tillberg hittar man inte mycket mer information än att han avlider av magsår på dagen två år efter Prosper's förlisning. Kanske blev det för mycket bryderi och ångest i sviterna av förlisningen.

Att Dyka Prosper:

På grund av att Prosper ligger så nära inloppet till Spårösund ska hon dykas med extrem försiktighet. Man kan inte räkna med att kunna gå till ytan från vraket utan måste simma undan från båttrafiken som, speciellt sommartid, är tämligen intensiv. Tidig vår och sen höst är bästa tiden ur denna synpunkt men också för att sikten på vraket då är mycket bättre än under sommarmånaderna. Det går att dyka från land men då måste man korsa farleden

antingen genom att navigera under vattnet eller med ytsim vilket inte kan anses som lämpligt. Som båtdyk fungerar det mycket bättre eftersom man då kan lägga sig i den natursköna viken på östra sidan om norra änden av sundet och helt säkert göra sina ned- och uppstigningar utmed de lättnavigerade klippformationerna.

Vraket ligger på en nästan exakt nord/sydlig axel med en svag slagsida åt styrbord. Hon vilar på 18 meters djup på en plan lerbotten med en sluttande bergvägg på babord sida. Däcket som ligger på ungefär 13 meters djup är relativt intakt även om vissa plankor har lossnat. Lastluckor och trappor lockar med enkel penetrering. Dock ska man vara försiktig så man inte drar upp slam vilket fyller utrymmet på nolltid. Man kan även simma in och ut genom hålet i skrovsidan som revs upp av kontakten med klipporna vid tullstationen. Här kan man passa på att titta på skrovet som byggdes om från klink till kavel "i genomskärning". Överlag är Prosper ett väldigt fotogeniskt vrak med en akterspegel som bryter solstrålarna med sin dramatiska siluett. I fören sträcker sig bogsprötet fortfarande rakt ut och inbjuder till fotografering av det mer klassiska slaget och relingen längs vrakets sidor lämpar sig utmärkt för att skänka djup till bilden.

Prosper mättes 1989 upp av en grupp dykare från Karlstads Sportdykarklubb med Per Helsing i spetsen. Man passade även på att bärga en plankor och ett lerkrus från vraket. Det konstaterades att längden på skrovet är 30.5 meter och att bogsprötet sticker ytterligare 5 meter. Bredden på vraket mättes vid lastluckan till 7.8 meter. Runtomkring vraket finns ett varierat undervattenlandskap med intressant marint liv. Det bräckta vattnet har ju inte bara den egenskapen att det har lämnat det gamla trävraket väl bevarat utan även att man hittar fiskar i havet som annars bara finns i sjöar och älvar. Här umgås plattfisk och kantzål med abborre och gädda. Ishavsgråsuggan, *Saduria entomon* blir upp till 7 centimeter och lever av smådjur och as bland svajande sjögräs på botten i den grunda viken. Den äts i sin tur av ål och plattfisk såsom flundra men även av torsk och andra rovfiskar. Ishavsgråsuggan invandrade till svenska ostkusten i slutet av senaste istiden och är en rolig liten krabat man ofta hittar under säkerhetsstoppet under båten.

Prosper är ett lättdykt vrak som lämpar sig för dykare på alla nivåer även om det utsatta läget nära farleden förordar att man bör ha hyfsad kontroll på sin avvägning, vilket i och för sig gäller vid all dykning. Man bör dessutom ha lite koll på navigering eftersom man ska simma tillbaka till båten och ha i åtanke att det trånga sundet ibland bjuder på strömt vatten vilket betyder att det är lämpligt att ha en ytmarkeringsboj med sig. Känner man att det skulle vara mer avslappnande att inte behöva hitta själv eller ha koll på strömmar kan man åka med på en organiserad utfärd med en dykklubb eller dykcenter för att dyka med guide. Det finns flera operatörer som arrangerar dykning på Prosper och andra vrak i VÄSTERVIKS DYKPARK.

På årsdagen 150 år efter förlisningen av Prosper kommer VÄSTERVIKS DYKPARK att arrangera en Dykfest då alla som vill kan komma och dyka vraket från en plattform som kommer att ankras upp över vraket med transport i skytteltrafik från en närbelägen brygga. En minnesplaket för kustroddaren Jaen Nilsson som miste sitt liv vid förlisningen kommer då att installeras på vraket.